

”Alla kunde följa med – utom jag”

Årsrapport 2011, Majblommans Riksförbund

Majblomman
Alla barns blomma

Innehåll

Årsrapport 2011

Förord: Barnfattigdom har blivit en trendig fråga, men än så länge handlar den inte om barn	3
Kommunenkät visar på att alltför många kommuner gör för lite	5
Goda exempel på kommuner som satsar.....	5
Hur hanteras frågan nationellt?.....	7
Cirka 40 miljoner från Majblomman till behövande barn.....	7
Majblommepengar.....	8
Elva sätt för kommuner och stadsdelar att bekämpa barnfattigdom.....	8
Sommarlov: Hur har ditt sommarlov varit?	10
Sommarlovet är inte lika efterlängtat av alla.....	10
Mer pengar delades ut till sommarlovsaktiviteter.....	10
Barn i utsatta grupper har mindre aktiv fritid.....	11
Få kommuner erbjuder avgiftsfria kollar eller lägerplatser.....	11
Goda exempel på kommuner som satsar.....	12
Barns röster om sommarlov.....	12
Vad säger lärare om sommarlovet?.....	13
Fem sätt för kommuner och stadsdelar att hjälpa barn under sommarloven.....	13
Avgiftsfri skola: Skolutflykt – glädje eller ångest?	14
Allmänheten efterfrågar policy om dolda avgifter.....	14
En tredjedel av Sveriges kommuner saknar fortfarande policy om dolda avgifter i skolan.....	15
Goda exempel på kommuner som satsar.....	15
En stor del av bidragsansökningar till Majblomman handlar om skolutflykter.....	16
Politikers röster om dolda avgifter i skolan.....	16
Lärarnas syn på avgifter i skolan.....	16
Barnens upplevelser av avgifter i skolan.....	17
Fyra sätt för kommuner att hantera frågan om dolda avgifter i skolan.....	17
Glasögon: Glasögon bör vara en rättighet för alla barn	18
Synfel hos barn är ett medicinskt problem.....	18
Behov av subventionerade glasögon.....	19
Glasögonfrågan på politisk nivå.....	19
Hur ser bidragen ut idag?.....	20
Glasögon till barn i skolålder.....	20
Vad kostar en glasögonreform?.....	20
En glasögonreform har starkt stöd bland barn och föräldrar.....	22
Majblommans krav.....	22
Majblomman – Sveriges största barnhjälsorganisation	23
Majblommans rapporter och PM	25
Noter	27
Bilaga om landstingens glasögonbidrag	28

Barnfattigdom har blivit en trendig fråga, men än så länge handlar den inte om barn

MAJBLOMMAN FÅR DRYGT femtiotusen ansökningar varje år som beskriver verklig barnfattigdom och det ger oss ett ansvar att beskriva vad vi ser. Det gör vi bland annat i denna rapport. Vi lyfter särskilt fram de frågor som borde ligga överst på våra politikernas agenda. Det handlar om barn som saknar glasögon, dolda avgifter i skolan och aktiviteter under sommarlovet. Det är frågor som emellanåt blossar upp i media men som därefter försvinner i glömska. Frågorna är delar i en helhetssyn som måste till för att barn ska ha det gott.

Att barnfattigdom har lyfts högt upp på den politiska agendan är mycket viktigt. Men debatten i media handlar mest om siffror och definitioner av familjens inkomst.

Det är bra att politiker och media försöker fånga och skapa en bild av hur omfattande problemet är. Politikernas svar och lösning på problemet är att det handlar om jobb och arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Men barns behov är omedelbara. Och det tar lång tid att få full effekt av olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder. För vissa barn i ekonomiskt utsatta familjer kommer åtgärderna aldrig att ge något positivt resultat.

De berättelser Majblomman får ta del av beskriver ofta en vardagens vanmakt i familjen och barn som ställs utanför i skolan och på fritiden.

Majblommans bidrag till barn gör en stor skillnad, det är enkelt att förstå att bidrag till glasögon gör att barnet kan hänga med i undervisningen eftersom landstingen inte betalar ut något bidrag till skolbarns glasögon. Det vill Majblomman ändra på och menar att man måste jämställa barns behov av glasögon med barns behov av en hörapparat.

Skollagen säger tydligt att skolan ska vara kostnadsfri för eleven och tanken med det är att skolan ska vara kompensatorisk för att ge alla barn en chans att göra sina egna sociala resa. Det betyder också att alla barn ska inkluderas. Men Majblomman ser att det fortfarande förekommer dolda avgifter i skolan.

Vår förhoppning är att den här rapporten ska bidra till att tydligare lyfta fram barns behov och att det resulterar i verkliga förändringar för barnets bästa och att frågan håller i sig även in i nästa valrörelse.

Till sist – om nu våra politiska partier vill få upp frågan om utsatta barn på den politiska agendan, då måste även myndigheter ta detta på allvar. Socialstyrelsen har inga experter på barnfrågor och när media lyfter en traumatisk händelse för barn då är det ideella organisationers experter som bjuds in till Aktuellt eller andra nyhetsprogram för att uttala sig om hur det är för barn och vad man måste tänka på så att detta inte upprepas. Det är ett svek mot barnen att det inte är myndigheters experter som tar deras

parti och uttalar sig i dessa frågor. Det i sin tur för med sig att frågan inte får tillräcklig tyngd ute i landsting och kommuner, som är de som ytterst ansvarar för att organisera välfärden och service till barn.

Majblommans arbete gör stor skillnad för många barn. I den här rapporten väljer vi att inte bara peka på de brister som finns utan lyfter även fram mycket av det positiva arbete som görs för barnen i många av landets kommuner. Förhoppningsvis ska det inspirera fler att få en helhetssyn på utsatta barns livssituation.

Lena Holm
Generalsekreterare
Majblommans Riksförbund

Kommunenket visar på att alltför många kommuner gör för lite

För att ta reda på hur kommuner tar sig an problem med barn som lever i ekonomiskt utsatta familjer har Majblomman gjort en undersökning bland Sveriges kommuner och ställt frågor angående bland annat barnfattighedsplaner, dolda avgifter i skolan och sponsrade sommarlovsaktiviteter. Målet med Majblommans regelbundna enkäter är att kunna utvärdera utvecklingen i bekämpningen av barnfattigheden, samt lyfta fram ett antal kommuner som utmärker sig positivt genom att satsa på olika initiativ som kan hjälpa dessa barn. Resultaten kan sedan användas för att motivera andra kommuner att göra mer på området samt uppmärksamma politiker på var det fortfarande finns brister. Resultaten kan även användas för att mäta förbättring på området.

Kommunundersökningen som gjordes i början av 2011 visar att en plan för att bekämpa barnfattigdom fortfarande saknas i en majoritet av kommunerna. Endast 10 kommuner uppger att de har en sådan.¹ Även i de tre största städerna – Stockholm, Göteborg och Malmö – lyser sådana planer med sin frånvaro. Årets resultat bekräftar det som framkom från undersökningen förra året, att situationen för barn i ekonomiskt utsatta familjer ser mycket olika ut i olika delar av landet. Till exempel varierar möjligheten till glasögonbidrag till barn med synfel beroende på var i Sverige de bor. Detsamma gäller sponsrade sommarlovsaktiviteter för barn samt huruvida kommunerna upprättar policyer för avgifter i skolan. Denna varierande situation är ett problem som FN:s barnrättskommitté riktat stark kritik mot Sverige för, och man uppmanar regeringen att jämna ut olikheterna. Barnkonventionen gäller i hela Sverige, oavsett var man bor.

I år har totalt 253 kommuner deltagit i undersökningen, vilket är nio kommuner färre än förra året. Däremot har betydligt fler kommuner lämnat fullständiga svar, 120 kommuner jämfört med 49 år 2010. Ingen av kommunerna svarade ja på samtliga frågor i undersökningen, men Trollhättan och Lerum kom närmast och delar därmed förstaplaceringen.²

En tredjedel av kommunerna uppger att de inte har en egen policy för dolda avgifter i skolan, många följer istället Skolinspektionens rekommendation. En rekommendation som Majblomman inte anser är tillräcklig. Vidare utbildar ytterst få kommuner sin personal i barnfattighedens villkor. Det är däremot positivt att en klar majoritet har en skyldighet att erbjuda plats på förskola och fritidshem för barn till arbetslösa föräldrar.

Sommarlovsprogram finns i en majoritet av kommunerna, och även om årets undersökning visar att fler kommuner uppger att de erbjuder avgiftsfria kollar eller lägerplatser så är de fortfarande i klar minoritet.

Trots att få kommuner har en plan för bekämpning av barnfattigdom, uppger en majoritet att man arbetar med barnkonsekvensanalyser och det är en nästintill jämn fördelning mellan kommunerna norr och söder om Stockholm. Tyvärr visar undersökningen att en majoritet av kommunerna inte erbjuder barnomsorg på obekvämtid och ännu fler saknar extra bidrag till barnfamiljer med försörjningsstöd.

Goda exempel på kommuner som satsar

Lerum

Lerums kommun har en plan för bekämpning av barnfattigdom. Planen innehåller tydliga riktlinjer på vad som beviljas familjer med barn som lever på försörjningsstöd. Exempelvis har dessa barn rätt till dator, bredband, sommaraktiviteter värda 600 kronor per barn, julpeng som uppgår till 600 kronor per barn samt 2000 kronor i bidrag vid

studenten. Barnen beviljas även extra bidrag till fritidsaktiviteter. Om ett barn under sommaren har ett feriearbete får den unge behålla hela inkomsten för egen del utan att försörjningsstödet ändras. Det finns dessutom möjlighet att fortsätta arbeta under helger på terminerna utan att försörjningsstödet påverkas. Lerums kommun verkar även för att engagera barn och unga i beslut. Inom sektor samhällsbyggnad hålls därför samråd med barn och unga innan beslut fattas i frågor som berör barnen. Exempelvis kan nämnas att vid utvecklingen av tre nya skolor samt en aktivitetspark i en kommundel i Lerums kommun har barnen varit med och fått framföra vad de tycker är viktigt innan politikerna fattat beslut.

Västerås

Under hösten 2010 tog Västerås stad fram en egen kartläggning av barnfattigdom i Västerås. Denna kommunicerades med kommunstyrelsen och stadens "mjuka" nämnder. Därefter har Västerås påbörjat ett arbete med att minska den faktiska barnfattigdom som uppgår till 13 procent. Redan idag finns en rad insatser inom verksamheter och i samverkan med andra aktörer. Till exempel finns Familjecenter som fyller en mycket viktig funktion i bostadsområden, där familjer har möjlighet att få kontakt med Barnavårdscentralen, Öppen förskola, ungdomshandläggare med flera. Familjecentraler ligger ofta i nära anknytning till stadens fritidsgårdar och fritidsklubbar (för 10-12-åringar). Därutöver finns en kulturskola med varierande aktiviteter, för vilken man har möjlighet att ansöka om avgiftsreducering. Det finns även en satsning på att få unga flyktingar att komma in i föreningsliv. Vidare har Västerås i flera år haft satsningar som heter TRY IT där många olika föreningar och organisationer kommer ut till bostadsområden där barn och unga under sommarlovet får möjlighet att prova på en rad aktiviteter.

Stockholm

Stockholm använder sig i första hand av en modell för barnkonsekvensanalyser som bygger på barnkonventionen och som tagits fram i samarbete med Barnombudsmannen. Hur man har valt att arbeta med frågan, skiljer sig dock en del mellan olika stadsdelar. I samband med stadens utbildning för nyanställda socialsekreterare inom ekonomiskt bistånd påtalas vikten av barnkonsekvensanalyser och alla får en handbok om barnperspektiv som tagits fram av stadsdelen Rinkeby-Kista. Handboken har sålts vidare till flera andra kommuner och även EU har visat intresse för modellen för barnkonsekvensanalyser som i oktober 2010 föredrogs för EU-kommissionen.

Lund

Lund har tagit ett beslut i kommunfullmäktige som säger att alla beslut som bedöms beröra barn ska innehålla en barnkonsekvensanalys. Kommunen erbjuder förskola på helger och kvällar på Röda Stugan, dit barn med plats på vilken förskola som helst i kommunen kan få omsorg på obekvämtid.

Trollhättan

Trollhättan strävar efter att barnperspektivet ska genomsyra arbetet i hela kommunen. Bland annat ska underårigas feriearbete inte minska den övriga familjens försörjningsstöd. Vidare beviljas medlemsavgift för de barn som deltar i något föreningsliv, detta i de fall där ett högre belopp är en förutsättning för att barn ska kunna delta i organiserade fritidsaktiviteter.

Hur hanteras frågan nationellt?

Europeiska kommissionen utsåg 2010 till Europaåret för att bekämpa fattigdom och social utestängning. Ett av temaområdena för Europaåret handlade om barnfattigdom. Ett mål med Europaåret var bland annat "erkännande av rätten för människor som lever i fattigdom och social utestängning att leva värdigt och delta fullt i samhällslivet."

Europaåret sammanföll med de allmänna val som hålls i Sverige var fjärde år. Ordet "Barnfattigdom" hamnade på var och varannan politikers läppar och inte mindre än 17 motioner som berörde barnfattigdomen lämnades in under den allmänna motions-

tiden i riksdagen. Flera av motionärerna ansåg också att barnkonventionen bör bli lag i Sverige.

Senast i samband med en interpellationsdebatt i riksdagen i mars 2011 framfördes kravet att Sveriges regering bör ta fram en handlingsplan mot barnfattigdom och att i samarbete med Sveriges kommuner och landsting (SKL) verka för att kommunerna tar fram lokala handlingsplaner mot barnfattigdom. I den politiska debatten försvinner snabbt diskussionen om barnens behov till att i stället handla om arbetsmarknadspolitik och sysselsättning som det långsiktigt bästa sättet att bekämpa barnfattigdom.

Det är säkert sant och i sig självklart. Problemet är att många barn har föräldrar som inga arbetsmarknadspolitiska åtgärder kan hjälpa, det handlar exempelvis om barn till föräldrar med funktionshinder eller sjukdom. Ett annat problem för barnen är att det tar tid för arbetsmarknadspolitiken att få genomslag och full effekt på ekonomiskt utsatta familjers ekonomiska situation. Och för barn är tiden viktig. En vuxen person klarar kanske av leva under ekonomiskt knappa förhållanden under en tid, men för ett barn innebär samma tid att

en viktig period av livet går förlorad.

Den politiska debatten om barnfattigdom handlar ibland om hur många fattiga barn det finns i Sverige, olika definitioner av begreppet och förklaringar till varför det ser ut som det gör. Men barnfattigdom handlar inte om siffror. Det handlar om en verklighet för barn som upplever att de står utanför. Majblomman ser barnet bakom siffrorna, varje barns berättelse om hur det blir när de alltid måste avstå från sådant som kostar pengar. Det handlar inte om enstaka tillfällen då barn inte har råd utan om den samlade effekten av att aldrig ha råd och alltid vara utanför.

Cirka 40 miljoner från Majblomman till behövande barn

Majblommans lokalföreningar delade förra året ut 27,3 Mkr i bidrag till barn i olika delar av Sverige. Mest bidrag gick till nödvändiga men kostsamma saker, men semester med familjen, utflykter samt sommaraktiviteter stod för den största procentuella ökningen. På tredje plats kommer bidrag till fritidsaktiviteter, nöjen och kultur samt att kunna få åka på läger och koloni.

Mest pengar, 4,8 Mkr, gick till barn som behövde nödvändiga men kostsamma saker, det är en miljon mer än året innan. På andra plats kommer bidrag till semester eller andra aktiviteter med familjen med 2,9 Mkr, vilket motsvarar en ökning på 32 procent

jämfört med år 2009. Vidare fördelades 1,9 Mkr på barn som ville åka på läger eller koloni. De flesta bidragsansökningarna till Majblomman kommer från ensamstående föräldrar.

I övrigt fördelades bidragen 2010 på:

Fritidsaktiviteter, nöje och kultur	1,8 Mkr
Utrustning för delaktighet och utveckling	1,7 Mkr
Jul och andra högtider	1,6 Mkr
Aktiviteter i skolan och hjälpmedel i skolan	0,6 Mkr
Behandling	0,3 Mkr

Förutom till enskilda barn gav lokalföreningarna också 2,5 Mkr till olika lokala barnaktiviteter för grupper av barn i skolans eller föreningars regi och 0,5 Mkr till handkassar för skolsköterskor och kuratorer, en ökning med 19 respektive 10 procent jämfört med föregående år. Medlen är tänkta att kunna användas akut och i särskilt ömmande fall.

Majblommepengar

Av de pengar som Majblommans insamling ger får de barn som ställt upp i Majblommans insamling och sålt majblommor dela på 4,6 Mkr som de själva beslutar om hur de ska användas. De deltagande skolorna fick också 3,9 Mkr i Majblommepengar som ska komma alla elever på skolan tillgodo. Skillnaden i hur skolorna valt att satsa de 3,9 Mkr varierar lite mellan länen och går främst till:

- Skolresor, studieresor, läger och utflykter
- Lekredskap och sportutrustning
- Trivselåtgärder, klassfest, klasskassa, glass
- Gruppaktiviteter, information, temadagar, elevråd
- Bidrag till enskilda barn via skolsköterska, ledare, lärare
- Hjälpmedel som datorer, andra hjälpmedel och läsprojekt
- Åtgärder mot mobbning, kamratstödjare
- Friskvård, hälsa, medicin
- Kultur som teater, bio, musik och böcker

Majblomman satsade också under 2010 cirka 10 Mkr på forskning, opinionsbildning, utbildning och den egna sommarverksamheten. Sedan 1939 driver Majblomman en lägerverksamhet på Galtarö, norr om Stenungsund i den bohuslänska skärgården, dit det kommer barn från hela landet för att få vara med om ett roligt och härligt sommaräventyr.

Elva sätt för kommuner och stadsdelar att bekämpa barnfattigdom

- 1 Öka kunskapen om barn som växer upp i ekonomiskt utsatta familjer**
Arrangera seminarium om barnfattigdomens villkor och effekter och vidareutbilda personal som arbetar med barn. Alla åtgärder som vidtas för att underlätta för dessa barn behöver vara öppna för alla så att barnen inte blir stigmatiserade.
- 2 Anta ett barnperspektiv när beslut fattas**
Beakta barnens perspektiv i alla, för dem, viktiga beslut. Ett exempel är bedömningar om ekonomiskt bistånd, vilka påverkar barnen i allra högsta grad.
- 3 Garantera en avgiftsfri skola**
Ta ansvar för att följa skollagen genom att se till att skolorna inte tar ut dolda avgifter som är annat än obetydliga. Låt utflykten börja på skolan, exempelvis i mat-

salen, och låt klassen välja resa efter hur mycket som finns i klasskassan. Är det större summor måste finansieringen lösas av kommunen eller att eleverna frivilligt samlar ihop pengar. Barn som ställs utanför skolans verksamhet har sämre möjlighet att fullfölja sin skolgång med goda resultat.

4 Definiera obetydliga avgifter

Upprätta en policy för vad som är en obetydlig summa och som gäller i alla kommunens skolor. För många familjer går smärtgränsen för vad som är en obetydlig avgift redan vid 20 kronor.³

5 Frivilliga insamlingar ska vara frivilliga

Alla aktiviteter som erbjuds i den obligatoriska skolan måste vara tillgängliga för alla. De aktiviteter som anordnas ska inte finansieras genom insamlingar där alla föräldrar betalar en lika stor summa.

Detta gäller även om föräldraföreningen tar över insamlingen. Ur elevens synvinkel finns ingen skillnad på om insamlingen sköts via skolan eller föräldraföreningen.

6 Garantera barn glasögon

Kommuner och landsting ansvarar gemensamt för hjälpmedel som ska underlätta i vardagen och användas i hemmet, närmiljön och skolan. Utbildning är kommunernas ansvar och eftersom kunskapsinhämtning påverkas negativt av att barn ser dåligt bör kommunerna ta ansvar för barns rätt till glasögon.

7 Låt inte barns sommarjobb påverka biståndsbeslut

Inkomst av hemmavarande barns sommarjobb ska inte påverka familjens ekonomiska bistånd.

8 Håll fritidsverksamheten öppen under sommaren

Kommunerna är skyldiga att erbjuda fritidshem eller familjedaghem för skolbarn upp till 12 år vars föräldrar förvärvsarbetar eller studerar. Detta gäller också under sommarmånaderna.

9 Anordna läger eller andra sommarlovsaktiviteter

Kommunerna måste erbjuda barnen trygga arenor när familjen har det besvärligt. Det är oacceptabelt att rusta ned servicen kring barn på sommaren. Också ekonomiskt utsatta barn ska få njuta av sitt sommarlov. Detta kan kommuner se till genom att erbjuda dem gratis busskort, sommarkollo eller andra kostnadsfria aktiviteter.

10 Informera barn om vilka sommarlovsaktiviteter som finns

Kommunerna måste bli bättre på att informera om vilka fritidsaktiviteter som arrangeras. Ofta har barnen ingen uppfattning om vad det finns för läger, kollo, badutflykter eller andra aktiviteter och kan behöva hjälp med det praktiska kring anmälningar. Barn i ekonomiskt utsatta hushåll måste särskilt prioriteras. Det är viktigt att komma ihåg att dessa familjer inte alltid har tillgång till Internet och därmed inte kan söka upp information om aktiviteter.

11 Uppmuntra samverkan mellan förvaltningar

Heltäckande och långsiktig samverkan mellan förvaltningar är viktigt för att tidigt upptäcka utsatta barns behov och sätta in nödvändiga resurser.

Sommarlov: Hur har ditt sommarlov varit?

Sommarlovet är inte lika efterlängtat av alla

För en kvarts miljon barn som lever i ekonomiskt och socialt utsatta familjer är sommarlovet förknippat med ångest och sysslolöshet. Öde gator, tomma lekplatser och fritidsgårdar och långa ensamma dagar. Dessa barn spenderar somrarna hemma utan att kanske ens kunna åka och bada då detta ofta innebär en utgift. Bussen dit kostar, och

inträde lika så. Ett sådant sommarlov får dessa barn att känna sig väldigt isolerade och annorlunda sina kamrater, som de flesta åker till sommarstugan, utomlands eller deltar i olika aktiviteter eller läger under sommarlovet. Den trygghet som barnen kan uppleva under terminen när de går i skolan som alla andra barn, försvinner när skola, fritids och föreningsverksamheter stängs ner på somrarna.

Flera barn som lever i familjer som har det knappt ekonomiskt har berättat att de tycker det är särskilt svårt i början på varje termin, då lärarna och klasskompisarna kommer med sina frågor om vad man gjort på sommarlovet, vart man reste, eller då lärarna vill att man skall skriva om sitt bästa sommarminne. Sommaren, som är så förknippad med förväntan och idyll, blir för många ett skamligt minne.

Majblomman driver därför frågan om ansvar för barnen under ledigheterna och anser att det i varje kommun måste finnas kostnadsfria aktiviteter. Det kan handla om kostnadsfria kollar, att erbjuda sommarjobb, att organisera gemensamma badutflykter, eller att se till att fritidsgårdar hålls öppna under hela sommaren. Det är också oerhört viktigt att kommuner informerar ordentligt om den verksamhet som bedrivs och visar

på de kostnadsfria möjligheter som finns att aktivera sig i kommunerna. Att sommarstänga servicen för barnen under sommarlovet är fel tänkt och saknar helt och hållet ett barnperspektiv.

Mer pengar delades ut till sommarlovsaktiviteter

Under 2010 delade Majblomman ut närmare 5 Mkr till sommarlovsaktiviteter. Det kunde exempelvis handla om läger på egen hand, utflykter med familjen, eller att delta i någon trevlig sommaraktivitet med kompisar. Dessa typer av bidragsansökningar utgjorde förra året en tredjedel av alla bidrag.

Barn i utsatta grupper har mindre aktiv fritid

I en undersökning gjord av Statistiska Centralbyrån⁴ framkommer det att barn i ekonomiskt utsatta hushåll där man har svårt att klara de löpande utgifterna och/eller inte har någon kontantmarginal, deltar i mindre utsträckning i organiserade fritidsaktiviteter, både på somrarna samt under året. Detsamma gäller barn med ensamstående föräldrar, barn i arbetarhushåll och barn vars föräldrar är födda utomlands.

Skilnaderna kan i vissa fall vara stora – 40 procent av pojkarna i arbetarhushåll deltar inte i någon organiserad fritidsaktivitet, jämfört med 23 procent av pojkarna i tjänstemannahushåll. Motsvarande siffror för flickor är 30 respektive 23 procent. Uppgifterna kommer från "Undersökningarna av levnadsförhållanden", där barn och föräldrar intervjuats under 2006 och 2007.

Enligt FN:s barnkonvention skall alla barn ha rätt till en fritid fylld av kultur, rekreation och fritidsaktiviteter som är lämpliga utifrån deras egna villkor.⁵ Så är dock inte fallet för åtskilliga barn som lever i ekonomiskt utsatta familjer, särskilt under sommarmånaderna. Det är därför mycket viktigt att kommunerna ser till att informera barnen om de aktiviteter som finns och att det skall finnas möjligheter för ekonomiskt utsatta barn att delta i någon form av kostnadsfri aktivitet.

Få kommuner erbjuder avgiftsfria kollo eller lägerplatser

För att ta reda på hur kommuner tar sig an ekonomiskt utsatta barn har Majblomman gjort en undersökning bland Sveriges kommuner och ställt frågor angående organisationen av fritids- och sommarlovsaktiviteter.

Av de kommuner som svarade på Majblommans kommunenkät 2011 svarade 128 kommuner att de själva eller tillsammans med andra samarbetspartners sätter ihop sommarlovsprogram för barn och unga, en ökning med 39 kommuner från förra året. Vidare anger 88 kommuner att de arrangerar eller förmedlar kollo- eller lägerplatser under sommaren, men nästan lika många gör inte det. Fortfarande kvarstår problemet att få kommuner erbjuder gratis kollo- eller lägerplatser under loven. Förvånansvärt många svarar att de inte vet huruvida kommunen har ett sådant erbjudande eller inte. Endast 15 procent av kommunerna i undersökningen uppger att de har gratis kollo- eller lägerplatser, samtidigt är det en positiv ökning med 15 kommuner jämfört med förra året.

Av de kommuner som svarade på kommunundersökningen utmärkte följande 23 kommuner sig genom att svara ja på samtliga frågor angående sommarlovsaktiviteter generellt och för ekonomiskt utsatta barn specifikt: Trollhättan, Lerum, Lund, Nässjö, Sunne, Södertälje, Botkyrka, Skara, Kalmar, Karlshamn, Partille, Sandviken, Uppsala, Västerås, Hofors, Landskrona, Söderhamn, Åtvidaberg, Arvika, Falköping, Markaryd, Orsa, Nordmaling.⁶ Detta är en fördubbling jämfört med resultatet i förra årets undersökning. Av de 23 kommunerna befinner sig en majoritet söder om Stockholm. Situationen har dock utjämnats, i årets undersök-

ning är åtta kommuner belägna norr om Stockholm jämfört med endast två förra året. Västra Götaland är hemvist till flest kommuner.

I Göteborg uppger alla stadsdelar att de sätter ihop sommarlovsprogram för barn och unga, 12 av 14 stadsdelar i Stockholm samt stadsdelarna Fosie, Oxie och Södra innerstaden i Malmö redovisar samma svar. De flesta stadsdelar i samtliga storstäder verkar erbjuda läger- och kolloplatser, men dessa är i de allra flesta fall avgiftsfria endast efter individuella bedömningar. Situationen i storstäderna avspeglar landet i stort och den bistra sanningen är att en lägerplats endast förblir en dröm för många barn i dagens Sverige.

Goda exempel på kommuner som satsar

Lerum

Sedan flera år tillbaka anordnar Lerum kostnadsfria sommarläger för yngre barn med särskilda behov. Det kan handla om ensamma barn eller barn vars familjer inte har möjlighet att hitta på något extra under sommaren. Kommunen erbjuder dagläger som pågår under ett par veckor och innehåller även en övernattningsnatt. Vidare är Lerums familjecentral öppen under hela sommaren och arrangerar utflykter för familjer med förskolebarn i samverkan med kyrkan.

Lund

Lunds kommun arrangerar två avgiftsfria läger under sommaren. Det ena vänder sig till föräldrar och barn yngre än skolåldern. Familjerna får möjlighet att göra utflykter under två veckors tid. Det andra lägret är för barn i låg- och mellanstadiet – där väljer kommunen ut de som bedöms ha störst behov.

Trollhättan

Trollhättan anordnar ett avgiftsfritt läger på Öresjö sommargård under fyra veckors tid. Alla barn mellan 12-17 år är välkomna att delta. Samtliga 23 fritidsledare i kommunen är engagerade i att ta fram aktiviteter under de fyra veckorna. Trollhättan anordnar även en sommarkoloni på Vårhaga. Den riktar sig till barn från socialt utsatta områden och det är kuratorerna på respektive skola som beslutar vilka som får åka med.

Kalmar

Fritidsgårdsverksamheten arrangerar en kostnadsfri dag- och nattlägerverksamhet på ön Getterö under de fyra första sommarlovsveckorna. I samband med verksamheten ser man till att det finns två egna busslinjer med hållplatser vid varje fritidsgård. Ungdomarna väljer själva om man bara vill vara där på dagen eller om man vill övernatta i tält- eller vindskydd. Under sommarlovet har två fritidsgårdar i Kalmar öppett på eftermiddagar och kvällar under åtta veckor, ytterligare en fritidsgård håller öppett under de fyra första sommarlovsveckorna.

Barns röster om sommarlov

"Mamma och pappa har inte betalat av sig alla skulder från vår resa förra året. Bara för det så kan vi inte åka någon stans i år! Jag har inget att göra."

"Jag har haft ett tråkigt sommarlov en gång och min mamma och pappa glömde bort att göra något kul med mejl!"

"Det har hänt att de inte kunnat göra det jag vill men då har vi åkt på annat billigare."

”Vi skulle på läger med simning. Alla kunde åka förutom jag.”

”Jag har länge velat fara på Gröna Lund eller Liseberg. Eller fara och bada på något ställe men det har inte gått för pengar inte funnits!”

Vad säger lärare om sommarlovet?

”Det behöver inte vara så kostsamt, räcker med att det finns personal tillgänglig för lek o bus på lekplatser o liknande.”

”Det gäller även barn och elevers fritidsaktiviteter, många föräldrar har inte råd med det. Det är väldigt viktigt för alla barn att de får vara med kompisar med roliga aktiviteter.”

Fem sätt för kommuner och stadsdelar att hjälpa barn under sommarloven

- 1 Öka kunskapen om barn som växer upp i ekonomiskt utsatta familjer**
Arrangera seminarium om barnfattigdomens villkor och effekter och vidareutbilda personal som arbetar med barn. Alla åtgärder som vidtas för att underlätta för dessa barn behöver vara öppna för alla så att barnen inte blir stigmatiserade.
- 2 Låt inte barns sommarjobb påverka biståndsbeslut**
Inkomst av hemmavarande barns sommarjobb ska inte påverka familjens ekonomiska bistånd.
- 3 Informera barn om vilka sommarlovsaktiviteter som finns**
Kommunerna måste bli bättre på att informera om vilka fritidsaktiviteter som arrangeras. Ofta har barnen ingen uppfattning om vad det finns för läger, kollo, badutflykter eller andra aktiviteter och kan behöva hjälp med det praktiska kring anmälningar. Barn i ekonomiskt utsatta hushåll måste särskilt prioriteras. Det är viktigt att komma ihåg att dessa familjer inte alltid har tillgång till Internet och därmed inte kan söka upp information om aktiviteter.
- 4 Håll fritidsverksamheten öppen under sommaren**
Kommunerna är skyldiga att erbjuda fritidshem eller familjedaghem för skolbarn upp till 12 år vars föräldrar förvärvsarbetar eller studerar. Detta gäller också under sommarmånaderna.
- 5 Anordna läger eller andra sommarlovsaktiviteter**
Kommunerna måste erbjuda barnen trygga arenor när familjen har det besvärligt. Det är oacceptabelt att rusta ned servicen kring barn på sommaren. Också ekonomiskt utsatta barn ska få njuta av sitt sommarlov. Detta kan kommuner se till genom att erbjuda dem gratis busskort, sommarkollo eller andra kostnadsfria aktiviteter.

Avgiftsfri skola: Skolutflykt – glädje eller ångest?

Allmänheten efterfrågar policy om dolda avgifter

I skollagen står det tydligt att skolgång ska vara gratis i Sverige. Det får förekomma enstaka tillfällen när en obetydlig kostnad får tas ut av skolan i samband med utflykt eller annan aktivitet. Vad som räknas som obetydligt är dock fritt för tolkning och i olika skolor, i olika delar av Sverige, hanteras frågan på olika sätt, eller så hanteras den inte alls.

Enligt en opinionsundersökning som Majblomman lät utföra 2010 framkom att en majoritet av allmänheten anser att grundskolan ska vara helt avgiftsfri, och sju av tio förespråkar att kommuner ska ha en policy som säger att inga aktiviteter i kommunens skolor ska kosta barn eller deras föräldrar några pengar.⁷ Det tyder på att många vill ha en förändring mot en mer likvärdig skolgång där alla barn har samma möjlighet att delta och lära av olika aktiviteter som anordnas.

Skolaktiviteter och resor är ett bra sätt för elever att lära känna varandra och att lära sig fungera i sociala sammanhang. I "Bestämmelser av avgifter i skolan" slår Skolinspektionen fast att: "Det inte är förenligt med skolans värdegrund och principen om lika tillgång till utbildning att vissa elever av kostnadsskäl ska behöva avstå ifrån inslag i utbildningen."⁸

Detta håller Majblomman helt med om. Däremot delar Majblomman inte Skolinspektionens bedömning av hur höga avgifter som kan kallas obetydliga. Följande belopp presenteras:

- 700 kr för läromedel, inklusive miniräknare, i gymnasial utbildning
- 300 kr för en studieresa
- 100 kr för ett studiebesök
- 100 kr för aktiviteter kopplade till idrott och hälsa (friluftsdag)
- 100 kr för klassresa per termin (frivillig schablonsumma i förväg)⁹

Enligt undersökningar som Majblomman gjort framgår det att smärtgränsen för många ekonomiskt utsatta familjer går redan vid 20 kronor per barn och tillfälle. Föräldrar som inte har råd att betala bussbiljett eller inträde till museum tvingas sjukanmäla sina barn när det är dags för utflykt. Detta är inte förenligt med lika tillgång till skolgång.

Det är viktigt att det finns en medvetenhet och en plan gällande dolda avgifter i landets skolor. Det är vidare angeläget att finansieringen till aktiviteter och skolresor löses av kommunen eller genom gemensamma, frivilliga, insamlingar i klasserna. Majblom-

man föreslår att resor väljs efter hur mycket pengar som finns i klasskassan. Insamlingar som innebär att alla föräldrar måste betala en lika stor summa är inte frivilliga. Familjer som lever i ekonomisk utsatthet kan tvingas låta barnen avstå från aktiviteter som de inte har råd att bekosta. Detta leder till utanförskap.

En tredjedel av Sveriges kommuner saknar fortfarande policy om dolda avgifter i skolan

För att ta reda på hur det ser ut runt om i Sverige gällande dolda avgifter i skolan har Majblomman skickat ut en kommunenkät till samtliga kommuner. Av de svarande uppger endast 53 procent att de har en policy kring hur mycket som får tas ut av föräldrarna i samband med friluftsdagar, studieresor, utflykter och andra liknande aktiviteter. Många kommuner uppger att de inte har egna riktlinjer, utan följer Skolinspektionens bedömning. Därmed saknar en tredjedel av alla kommuner fortfarande en egen policy kring hur avgifter i skolan ska hanteras.

14 av de svarande kommunerna har svarat ja på samtliga frågor relaterade till skolan, det vill säga de har bekräftat att de har policys, att de ger barn terminkort till kollektivtrafiken och att de erbjuder förskoleplatser till barn med arbetslösa föräldrar. Det är en nedgång med nio kommuner jämfört med förra året. Svarsfördelningen är relativt jämn över norra och södra Sverige. Vidare är det oroväckande att endast 15 procent av kommunerna utbildar sin personal i barnfattigdomens villkor samt att mindre än hälften ger barn terminkort till kollektivtrafiken. Däremot är det positivt att 171 kommuner uppger att förskolor och fritidshem har en skyldighet att ge plats för barn till arbetslösa föräldrar.

I Göteborg och Stockholm svarade en majoritet av stadsdelsförvaltningarna att de inte vet om de har en policy för dolda avgifter, medan situationen i Malmö var den motsatta. I Malmö framhäver fyra stadsdelsförvaltningar – Fosie, Husie, Oxie, Södra innerstaden – att de har ett politiskt beslut i stadsdelen på att alla aktiviteter i samband med undervisning ska vara kostnadsfria. I samtliga tre storstäder råder det en oklarhet kring huruvida man utbildar personal i barnfattigdomens villkor. Vidare svarar alla stadsdelsförvaltningar i Göteborg enhälligt ja på frågan om barn i grundskolan får terminkort till kollektivtrafiken, medan de andra två städerna redovisar spridda svar. I Stockholm och Göteborg svarar en majoritet av stadsdelsförvaltningarna att förskolor och fritidshem i kommunen har en skyldighet att ge plats för barn till arbetslösa föräldrar. Endast sex av Malmös stadsdelar har svarat på frågan, fem uppger att de har en sådan skyldighet.

Goda exempel på kommuner som satsar

Lerum

I Lerum ingår kunskap om barnfattigdom som en del i elevhälsans arbete, exempelvis samverkar kurator med socialtjänsten för att fånga barn som lever i ekonomiskt utsatta familjer och ser till att dessa erbjuds möjligheten att delta i aktiviteter under lov och ledighet. Inom elevhälsan finns även skolsköterskan som uppmärksammar behov av exempelvis gymnastikkläder. Vidare finns det fältsekreterare som samverkar med fritidsgårdarna under somrarna och finns som ett stöd vid anordnande av sommaraktiviteter.

Trollhättan

Trollhättans utbildningsnämnd tog ett formellt beslut angående dolda avgifter år 2006. Enligt policyn ska skolan vara likvärdig och ingen elev/familj ska hamna i ett läge där kostnader för verksamhet förhindrar deltagande i skolans aktiviteter. Om en elev inte har möjlighet att betala står skolan för kostnaden. Bland personalen förs värdegrundsdiskussioner vid fördelning av budget mellan olika skolområden. Vidare använder personalen kompetensutvecklingsdagar till att fördjupa sig i styrdokument utifrån olika perspektiv, bland annat barnfattigdom.

En stor del av bidragsansökningar till Majblomman handlar om skolutflykter

Majblommans Riksförbund har sammanställt till vad bidrag söks. Inom ramen för aktiviteter och hjälpmedel i skolan delar Majblomman ut många bidrag till skolresor/studieresa/läger/utflykter. Under 2010 delade Majblomman ut 0,6 Mkr kronor för skolaktiviteter och hjälpmedel i skolan till enskilda barn. Dessutom beviljades närmare 4 Mkr som skolan får när de deltar i Majblommans insamling. Fler barnfamiljer än året innan ansöker om hjälp från Majblomman för att finansiera skolaktiviteter, något som visar på

att de avgifter som tas ut i skolan inte är obetydliga för alla, utan att många behöver ekonomisk hjälp för att barnen ska kunna delta i skolans aktiviteter.

Politikers röster om dolda avgifter i skolan

Frågan om dolda avgifter i skolan har även väckt ett engagemang bland riksdagspolitiker. Fredrik Lundh Sammeli (S) har tillsammans med sex andra kollegor lyfter i en motion fram att dagens skolvavgifter bidrar till att skapa ett samhälle som inte ger alla barn samma förutsättningar. De

skriver att "har man det redan tungt hemma ekonomiskt kan det vara en omöjlighet att betala den här avgiften, och man har kanske inte heller orken och viljan att protestera. Kostnaden för att ha barn i skolan håller på att öka för de ekonomiskt utsatta familjerna i Sverige. Dessa barn och ungdomar har redan på grund av den snäva ekonomin i familjen en svårare situation än många andra. Att genom avgifter för skolresor och utflykter utsätta dem för mer press försämrar barnens framtidsmöjligheter och skapar djupa klyftor i vårt samhälle. Barn och ungdomar måste komma i fokus och deras perspektiv noggrant beaktas i kommunerna. Trots att lagstiftningen inte tillåter annat än obetydliga avgifter i grundskolan förekommer det att man tar ut mer än vad som kan kallas obetydligt och så ska det inte vara."

Ann-Christin Ahlberg (S) skriver i sin motion om barnfattigdom att "en avgiftsfri skola måste garanteras så att dolda avgifter inte tas ut. Kommunerna måste ta ansvar för att skollagen följs så att dolda avgifter inte kan tas ut."

Lärarnas syn på avgifter i skolan

Exempel på okunskap:

"Det är endast alpin skidåkning och ridning som kostar något på friluftsdagarna, övriga aktiviteter är gratis."

"Vet inte om skolan tar hänsyn till ekonomiskt utsatta barn. Har aldrig hört dessa diskussioner."

"När vi har friluftsdag brukar barnen ha matsäck med sig, men vi ber föräldrar kontakta oss om de vill att vi ska ordna den, då gör vi det."

Exempel på mer kunskap:

"För det mesta är aktiviteter kostnadsfria, men ibland kan det handla om en tia eller tjuga. Det brukar inte vara något problem, men får vi inte in pengarna från någon elev stöter vi inte på ytterligare gånger. Vi har koll på vilka elever som eventuellt kan ha det tufft ekonomiskt."

"Mycket sällan får föräldrarna skicka med barnen matsäck."

Barnens upplevelser av avgifter i skolan

"Min kompis kunde inte följa med."

"Det borde vara billigare att åka buss med skolan. Vi får betala 20 kr varje gång vi ska åka buss."

"Många gånger har det hänt att det har blivit utflykter med skolan och nu snart i maj så ska våran klass åka på klassresa, och då ska man baka fika-/matbröd och sälja så att vi kan få fickpengar från klasskassan. Man ska baka för 200 kr eller lämna pengar det är sånt jag inte gillar tänk dem som inte har råd."

"Vi fick betala buss eller åka bil hem från en utflykt som var obligatorisk."

Fyra sätt för kommuner att hantera frågan om dolda avgifter i skolan

1 Öka kunskapen om barn som växer upp i ekonomiskt utsatta familjer
Arrangera seminarium om barnfattigdomens villkor och effekter och vidareutbilda personal som arbetar med barn. Alla åtgärder som vidtas för att underlätta för dessa barn behöver vara öppna för alla så att barnen inte blir stigmatiserade.

2 Garantera en avgiftsfri skola
Ta ansvar för att följa skollagen genom att se till att skolorna inte tar ut dolda avgifter som är annat än obetydliga. Låt utflykten börja på skolan, exempelvis i matsalen, och låt klassen välja resa efter hur mycket som finns i klasskassan. Är det större summor måste finansieringen lösas av kommunen eller att eleverna frivilligt samlar ihop pengar. Barn som ställs utanför skolans verksamhet har sämre möjlighet att fullfölja sin skolgång med goda resultat.

3 Definiera obetydliga avgifter
Upprätta en policy för vad som är en obetydlig summa och som gäller i alla kommunens skolor. För många familjer går smärtgränsen för vad som är en obetydlig avgift redan vid 20 kronor.

4 Frivilliga insamlingar ska vara frivilliga
Alla aktiviteter som erbjuds i den obligatoriska skolan måste vara tillgängliga för alla. De aktiviteter som anordnas ska inte finansieras genom insamlingar där alla föräldrar betalar en lika stor summa.

Detta gäller även om föräldraföreningen tar över insamlingen. Ur elevens synvinkel finns ingen skillnad på om insamlingen sköts via skolan eller föräldraföreningen.

Glasögon: Glasögon bör vara en rättighet för alla barn

Synfel hos barn är ett medicinskt problem

Synfel är ett medicinskt problem så länge synen håller på att utvecklas. Om synnedläggningen håller i sig och blir bestående fungerar glasögon som hjälpmedel och bör betraktas så i alla avseenden. Idag är det självklart att hörselskadade barn får tillgång till hörapparat för att kunna tillgodogöra sig skolundervisningen och delta i gemenskapen med andra barn på fritiden. Detta gäller inte barn med synfel trots att deras begränsningar är att likställa med hörselskadades. Nedsatt syn och synfel bör därför betraktas på samma sätt som nedsatt hörsel eller annat funktionshinder. Det är nödvändigt för att barn ska

kunna utvecklas, hänga med i skolan och delta i gemenskapen med sina kamrater.

Situationen gällande glasögonbidrag skiljer sig mellan landstingen. I Stockholms läns landsting, till exempel, drogs glasögonbidrag till barn in helt år 2004. I fyra landsting; Gävleborg, Norrbotten, Kronoberg och Västmanland bekostas glasen (dock inte bågarna) helt av landstinget. I övriga landsting varierar bidragen för barn till och med sju års ålder med mellan 250 kronor och 1 300 kronor.¹⁰

Skillnaderna är alarmerande

eftersom barn med synfel har samma behov, oavsett vart i landet de bor. En opinionsundersökning som Majblomman lät utföra visar att nio av tio efterfrågar ett likvärdigt glasögonbidrag oberoende landsting.¹¹ Det är ett överväldigande stöd och ett uttryck för att behovet finns och att allmänheten står bakom Majblommans krav.

Gränsdragningen för rätt till glasögonbidrag är sju år i de flesta landstingen. Men för många föräldrar vars barn har synfel, fortsätter utgifterna för glasögon även under skolåldern. Föräldrar som saknar ekonomiska förutsättningar att köpa glasögon till sina barn hamnar därför i en svår situation. Flera tidigare undersökningar som Majblomman låtit utföra pekar på samma problem: fyra av tio tillfrågade föräldrar har någon gång fått skjuta upp köp av glasögon till sina barn på grund av ekonomin. Vidare anser åtta av tio att glasögonbidrag bör beviljas för barn upp till 15 år.¹² Resultaten från undersökningarna visar att glasögonfrågan har ett brett stöd hos allmänheten.

Behov av subventionerade glasögon

Lärare kommenterar: "Jag delar den synpunkten men då ska det verkligen gälla för alla barn även de som har föräldrar med bättre ställt och inte bara för de vars föräldrar inte har råd."

Barn kommenterar: "Jag har haft glasögon från 6 års ålder och jag får nya vart tredje år eller något. Jag är jätte nöjd med glasögon och har aldrig blivit retad för det. Jag tycker att om man får hörapparat gratis så borde man få glasögon gratis, det är samma sak!"

Glasögonfrågan på politisk nivå

Majblomman har under flera år drivit glasögonfrågan, och under 2010 släpptes rapporten "Glasögon bör vara en rättighet för alla barn" där de stora skillnaderna mellan landstingen poängterades. Frågan uppmärksammades bland annat av Norrbottens-Kuriren som skrev "Norrbottens läns landsting är ett av få som ger gratis glasögon till barn. I exempelvis Stockholm ges dock inga bidrag till glasögon. Detta vill riksförbundet Majblomman ha en ändring på."

Med jämna mellanrum har riksdagsledamöter motionerat i frågan. Under 2010 lämnades det in fyra motioner som tog upp frågan. Ulrik Nilsson (M) lyfter fram att det framtida arbetslivet med den ökade datoriseringen ställer allt större krav på bra syn. "Ett synfel blir därför allt mer ett allvarligt funktionshinder. En del av dessa synproblem kan upptäckas tidigt och effektivt behandlas under förutsättning att behandlingen sätts in redan i barnåren. Det är därför viktigt att barnsjukvården får erforderliga resurser att undersöka och behandla avhjälpbara synnedsetningar tidigt. Resurser kommer att krävas såväl vid BVC som inom Ögonsjukvården (ortoptister), vidare bör det tillses att alla som behöver glasögon för att korrigera synfel också har möjlighet att få sådana. När det gäller barn i ekonomiskt svaga familjer bör olika stödsystem övervägas."

Agneta Luttröpp (MP) betonar att alla barn i Sverige har rätt till vård på lika villkor. "Barnkonventionens artikel 24 handlar om barnens rätt till bästa möjliga hälsa. Men för många familjer innebär till exempel kostnaderna för barnens glasögon, mediciner och hjälpmedel ett hårt slag mot hushållsbudgeten." Luttröpp menar därför att det är viktigt att "barn med synfel får de glasögon de behöver, oavsett föräldrarnas ekonomiska situation. Nedsatt syn och synfel måste betraktas på samma sätt som nedsatt hörsel eller annat funktionshinder." Luttröpp lyfter fram att möjligheterna till att få bidrag till glasögon ser olika ut i landet och vill därför att regeringen "ser över riktlinjerna för stöd till barns glasögon för att stärka möjligheterna för barn med synfel att få glasögon, oberoende av var i landet de bor".

Även riksdagsledamöterna Jansenko Omanovic och Ingemar Nilsson (S) vill göra en översyn av dagens system av subvention av barns glasögon för att åstadkomma ett mer rättvist system. De skriver att "glasögon till barn får inte vara en plånboksfråga som innebär att alla inte har samma rätt till glasögon efter behov. Det måste vara samhällets ansvar att se till att alla barn får så goda förutsättningar som möjligt under sin

uppväxt och i detta bör man inkludera hjälpmedel som glasögon eller annan åtgärd som korrigerar synfel.”

Eva Olofsson (V) med flera vill få frågan om subventionerade glasögon till personer under 18 år utredd. De skriver att ”inget barn ska på grund av familjens dåliga ekonomi hindras från att se världen omkring sig ordentligt eller från att kunna följa med i skolan. För mindre barn kan ett synfel dessutom förvärras för livet om de inte har rätt glasögon.” Motionärerna lyfter också fram att ”de flesta föräldrar som inte klarar att köpa nya glasögon till sina barn hänvisas till socialtjänsten i stället. Att få behovsprövat stöd är dock svårt. Många drar sig dessutom för den sociala stigmatisering som försörjningsstöd kan innebära. Men synfel är en medicinsk åkomma och glasögon är det hjälpmedel som dessa barn behöver för att kunna se som alla andra.”

Även landstingspolitiker har engagerat sig i glasögonfrågan. Det finns en hel del motioner skrivna, liknande den som Svante Olson (V) och Birgitta Blomquist (S) gemensamt lämnat in till landstingsfullmäktige i Jönköpings län: ”Vi tycker att det är dags att höja bidraget, kanske upp till 1 000 kronor. Bidraget ska även gälla linser. Dessutom anser vi att åldersgränsen borde höjas. Barn och ungdomar upp till myndighetsdagen, 18 år, ska ha rätt till bidrag, tycker vi.” Därför yrkar motionärerna på att ”landstingsfullmäktige beslutar om en grundlig utredning om villkoren för glasögonbidrag till barn med följande utgångspunkter: storleken på bidraget, åldersgräns samt behov relaterat till synfel”.

Lena Bäckelin (S) som är ledamot av landstingsfullmäktige i Jämtlands län har skrivit en motion om att höja glasögonbidraget för barn upp till 7 år samt att det ska följa prisutvecklingen framöver.

Hur ser bidragen ut idag?

Idag varierar möjligheten till glasögonbidrag till barnen beroende på var i Sverige de bor. I Stockholm finns inget glasögonbidrag. I Gävleborg, Norrbotten och Västmanland är glasögonglas för barn till och med sju års ålder gratis. I övriga landsting varierar glasögonbidragen mellan 250-1 300 kronor.¹³ De högre bidragen gäller ofta flerstyrkeglas det vill säga bifokala, multifokala eller progressiva glasögon, som kan behövas vid svårare synfel och som är avsevärt dyrare än normalslipade glas. I praktiken betyder detta att huruvida barn idag får subventionerade/gratis glasögon eller inte beror på vart de bor snarare än i hur stort behov de är av glasögon eller huruvida deras föräldrar har råd att skaffa glasögon eller inte. Majblomman anser att detta är högst orättvist. Alla barn bör ha möjlighet att få glasögon, oberoende av var i landet de bor.

Glasögon till barn i skolålder

Idag är det inga landsting som subventionerar glasögon efter den dag barnet fyllt sju år, trots att en fullgod syn är mycket viktigt för inlärningen i skolan. Majblomman menar att det är nödvändigt att även barn i skolåldern garanteras glasögon. Barn som inte ser bra får svårt att hänga med i skolan och lider ofta av psykosomatiska besvär som huvudvärk, trötthet och koncentrationssvårigheter. Detta kan leda till att de går ut grundskolan med allför bristfälliga kunskaper och får det svårt senare i livet. Att skolbarn garanteras glasögon vid behov kan därmed ses som en förebyggande insats och en investering i framtiden. Sådana investeringar är alltid lönsamma för samhället. Majblomman anser att en stegvis reform därför även måste inkludera barn som går i grundskolan.

Vad kostar en glasögonreform?

I och med att landstingens nuvarande glasögonbidrag varierar stort är det svårt att säga exakt hur mycket en glasögonreform skulle kosta varje enskilt landsting.¹⁴ Däremot har Majblomman räknat ut vad det kan kosta ett genomsnittligt landsting att införa en reform som innebär att barn från två år och upp till dess de slutar grundskolan (vi räknar med barn till och med 15 år) erbjuds gratis glasögon.

Vi har valt att illustrera detta exempel med hjälp av siffror från Västmanlands landsting. Uträkningen för Västmanland fungerar som en bra indikation för en majoritet av landstingen då Västmanland kan räknas som ett genomsnittligt landsting vad gäller folkmängd¹⁵ och de ligger även någonstans i mitten på skalan av subventioner/bidrag som landsting ger till barnglasögon.¹⁶ I genomsnitt kostade ett subventionerat glas cirka 460 kronor styck år 2010.¹⁷

År 2010 fick cirka 1 500 av totalt 16 519 barn (cirka 9 procent) i åldersgruppen två till och med sju år gratis glasögon i Västmanland. Detta kostade landstinget 679 000 kronor.¹⁸

Barnglasögon säljs ofta i paket om både glas och båge. Ett par standardglasögon för barn (inklusive bågar) kostar idag från 700 kronor och uppåt.¹⁹ För ungdomar ligger priset lite högre. Majblomman räknar därmed att standardglas och bågar för barn och ungdomar ligger på omkring 800 kronor. Utöver det tillkommer eventuella ytbehandlingar och försäkring.²⁰ Just försäkring är viktigt i barns fall eftersom lek och stöj ofta resulterar i skador på glasögonen. För barn är det inte en fråga om glasögon går sönder utan när, säger Fredrik Thunell, VD för Optikbranschen.

Fredrik Thunell uppskattar att ungefär 15 procent av alla barn behöver

glasögon. Siffror från Västmanlands landsting visar att cirka 9 procent av barnen i Västmanlands län mellan två och sju år fick bidrag till glasögon år 2010. För barn under två år är glasögon inte aktuellt. Skillnaden mellan 9 procent i Västmanland och de 15 procent som enligt Optikerförbundet behöver glasögon kan delvis utgöras av den grupp barn som idag inte skaffar glasögon trots att de skulle behöva, på grund av att föräldrarna inte har råd med glasögon. Majblomman har i tidigare undersökningar visat att cirka 23 000 barn i Sverige per år inte får glasögon därför att deras föräldrar inte haft råd att köpa några just då.²¹ Skulle en glasögonreform bli aktuell är det viktigt att glasögonkostnaden för dessa barn även tas med i beräkningen. Vi har därför räknat på 15 procent.

Enligt Optikbranschen kan man alltså räkna med att cirka 15 procent av skolbarnen behöver glasögon.

Om 15 procent av barnen i Västmanlands län från två till och med 15 år erbjuds glasögon plus glas å 800 kronor helt kostnadsfritt skulle det innebära en extra kostnad på cirka 4,6 miljoner kronor.²²

Utöver de cirka 679 000 kronor landstinget idag betalar för glasögonbidrag skulle en kostnad på ca 4,6 Mkr tillkomma. Västmanlands landstings totala kostnad för landstingets verksamhet under 2010 var över 13 miljarder kronor. En extra kostnad om 4,6 miljoner kronor per år för Västmanland skulle alltså innebära en ökning på knappt 0,03 procent av den totala årskostnaden för landstinget.²³ Detta är en liten och närmast försumbar summa för ett landsting.

Det finns naturligtvis varianter på reformer. Viktiga förutsättningar är dock dels att subventionerna ser likadana ut i alla lansting, dels att även skolbarn omfattas.

En glasögonreform har starkt stöd bland barn och föräldrar

I samband med Majblommans seminarium i Almedalen 2010 presenterades en färsk undersökning från Novus Opinion som visar att Majblomman har ett starkt stöd bland

medborgarna för sina krav. Undersökningen visar att fyra av tio föräldrar med barn tvingats skjuta upp ett köp av glasögon till sina barn på grund av att de saknat pengar. Novus Opinion intervjuade 1 000 personer och av dem ansåg 84 procent att landstingen bör subventionera glasögon till barn på samma sätt som hörhjälpmedel till barn med nedsatt hörsel.

Majblommans krav

Majblommans Riksförbund arbetar aktivt med att motverka marginalisering och utanförskap för barn som lever i ekonomiskt utsatta familjer. Årligen kommer tiotusentals bidragsansökningar till Majblomman från barn och föräldrar som lever under en tung ekonomisk press. Det är fel att barns möjligheter till inläring i skolan ska behöva påverkas av föräldrarnas ekonomi. Barn och ungdomar bör ha rätt till glasögon precis som vuxna har rätt till terminalglasögon på sina arbetsplatser. Majblommans krav är att synhjälpmedel ska betraktas som medicinsk behandling eller som hjälpmedel för en funktionsnedsättning. Bidrag till synhjälpmedel måste snarast införas så att barn med nedsatt syn kan hänga med i skolan och på fritiden, oavsett var i landet de bor.

Majblomman – Sveriges största barnhjälpsorganisation

Sedan 1907 arbetar Majblomman för att förbättra barns villkor i Sverige.

”Det är ju bara en liten enkel idé, som jag nu händelsevis kommit fram med”, sade göteborgskan Beda Hallberg när hon i intervjuer för 100 år sedan fick kommentera idén med en liten nålförsedd blomma som såldes för tio öre till förmån för tuberkulossjuka barn.

Den bärande tanken var att alla hade råd att köpa en vårbloffa, en blå-sippa som såldes av barn på första maj. Beda Hallberg fick tack vare sin entusiasm och sitt enorma engagemang snabbt ihop en kommitté bland den tidens både socialt engagerade och socialt framstående göteborgare.

I dag består Majblomman av 15 000 ideella krafter som i drygt 700 lokalföreningar självständigt bedömer och behandlar bidragsansökningar från ekonomiskt utsatta föräldrar.

Lokalföreningarna är en del av nätverket runt varje barn. Medlemmarna arbetar oftast, till vardags, inom skolan, sjuk- och hälsovård, socialtjänst och fritidsverksamhet.

Majblommans verksamhet är ett pedagogiskt inslag i skolans värdegrundsarbete och insamlings-idén bygger på att barn hjälper barn genom att sälja majblommor under två vårveckor.

Majblomman samarbetar med andra organisationer – hit hör scouterna. Majblomman delar ut bidrag till forskning om barn som syftar till att förebygga, bota och lindra sjukdom, funktionsnedsättning eller social situation.

Sedan 1998 är det Svenska Moderådet som sätter färg på majblomman. Det görs tillsammans med barn.

Informationsspridning

Folkbildning är en uppgift för Majblomman liksom att driva opinionsbildning för att förbättra barns villkor i Sverige.

Majblomman genomför olika undersökningar för att inhämta ny kunskap och samarbetar med forskare och andra experter. Information om barn i familjer som lever i

ekonomisk utsatthet sprids till journalister och politiker som på olika sätt i sina roller kan bidra till att belysa och förändra villkoren för barn i Sverige.

Barn och deras föräldrar, skolpersonal och sociala myndigheter får information om barns villkor och vad som kan göras. Gratis studiematerial till skolor och scoutkårer är en del av Majblommans roll som en god kunskapspartner till skolan.

Majblommans rapporter och PM finns på majblomman.se

2010-06-22 Majblommans årsrapport: starkt stöd för Majblommans hjärtefrågor.
Majblommans senaste undersökningar presenteras i en årsrapport. Frågorna är: kommunerna ska följa skollagen och inte tillåta dolda avgifter i skolan; landstingen måste betrakta glasögon som medicinsk behandling och kommunerna måste ta sitt ansvar för barn även under det elva veckor långa sommarlovet.

2010-06-14 Glasögon bör vara en rättighet för alla barn
En rapport om barns behov av glasögon och vad en glasögonreform skulle kunna kosta landstingen

2010-06-08 Skolutflykt – glädje eller ångest?
Närmare hälften av Sveriges kommuner saknar en policy om avgifter i skolan. Det visar Majblommans rapport om dolda avgifter i skolan.

2010-06-04 Hur har ditt sommarlov varit?
En rapport om kommunernas bristande ansvar för barn under sommarloven.

2009-07-05 Den svenska modellen, är det när barn tvingas avstå glasögon och medicin?
En rapport som redovisar de svar Majblommans knatterporter fick av partierna i Almedalen 2009.

2009-06-12 Varken skärgård eller doktor
Majblommans sommarlovsrapport. En aktuell undersökning visar att var fjärde kommun inte finansierar läger eller andra sommarlovsaktiviteter för barn.

2009-03-25 Vardagens vanmakt
Majblommans årsrapport. En rapport om barn i ekonomiskt utsatta familjer i Sverige.

2009-02-06 Insamlingar och avgifter i skolan.
En handbok till politiker, tjänstemän, lärare och föräldrar för klokare beslut om barns delaktighet.

2008-10-02 Brillor och barn
En rapport om barns behov av glasögon och landstingens otillräckliga bidrag.

2008-07-15 "En-meters-perspektivet"
En rapport om partiledarnas syn på barnfattigdom i Sverige.

2008-06-12 Mitt sommarlov, vad jätteskönt mitt sommarlov ska bli ...
En rapport om barns olika villkor och kommuners ansvar för barn under sommarlovet.

2008-03-27 Somliga går med trasiga skor, säg vad beror det på?
Majblommans årsrapport 2008. Om barns dagsaktuella behov som en följd av brister i välfärden.

2007-11-30 Vad fick du i julklapp?

En rapport om barn och ekonomisk utsatthet i jultid och om brister i barnperspektiv vid beslut om ekonomiskt bistånd.

2007-07-13 Har barnkonventionen tagit sommarlov?

En rapport om barns röster och rättigheter.

2007-06-07 Sommar, sommar och sol

En rapport om barns olika villkor på sommarlovet.

2007-03-22 Man måste bry sig om hur ungarna mår

En rapport om barns villkor och svenskars attityd till barnfattigdom i Sverige .

2006-07-11 Barns glasögon – behov, bidrag och brister.

Rapport om skillnaden i synen på synnedsättning och andra funktionshinder och sjukdomar.

2005-12-29 Barns ojämlika villkor i Sverige.

PM om Majblommans syn på avgifter i skolan och vår roll i barnets nätverk.

2005-11-22 Dyra julklappar och svårt ta ledigt drabbar barn

2005-09-14 Därför skapar Majblomman debatt om avgifter i skolan.

PM om avgifter i skolan under pågående förhandling om ny skollag. Innehåller sammanfattning av doktorsavhandlingen "Nödvändighetens pris".

2005-07-12 Knattereporter ställde politiker till svars i Visby

Rapport om politikers syn på "obligatoriska" klasskassor i skolan.

2005-07-06 När kassan är skral

Rapport om klasskassan och andra olagliga avgifter i skolan.

2005-06-09 Du ska inte tro det blir sommar

Rapport om hur ekonomisk utsatthet drabbar barn på sommarlovet.

2005-06-09 Klassresan

Rapport om hur olagliga avgifter drabbar fattiga barn i skolan.

2004-11-22 Discon, plastpåsar, majblommor (och ett och annat lagbrott).

Rapport om goda råd om hur aktiviteter och hjälpmedel finansieras i skolan.

2004-07-12 Politiker svarar om avgiftsbelagda skolaktiviteter.

Rapport från politikerveckan i Visby den 4-10 juli 2004.

2004-07-08 Vem har råd att gå i skolan?

Rapport om avgiftsbelagda skolaktiviteter och kommuner som bryter mot lagen.

2004-06-10 Barns behov tar inte sommarlov

Rapport om kommuners minskade satsningar på skollovsaktiviteter.

2004-04-26 Majblommans syn på barnfattigdom i Sverige.

PM om Majblommans erfarenheter om villkoren för barn som lever i en fattig familj. Bilaga i Ds 2004:41, Ekonomiskt utsatta barn.

Noter

- 1 Följande kommuner uppger att de har en plan för bekämpning av barnfattigdom: Lerum, Lund, Nässjö, Västerås, Södertälje, Ovanåker, Söderhamn, Sölvesborg, Stenungsund, Trelleborg.
- 2 Se bilaga för överblick av samtliga frågor i Majblomman kommunenkät 2011.
- 3 "Insamlingar och avgifter i skolan. En handbok till politiker, tjänstemän, lärare och föräldrar för klokare beslut om barns delaktighet." Majblommans Riksförbund 2009–02–06.
- 4 Rapport "Barns fritid" 2009–01–29 http://www.scb.se/Pages/PressRelease____261184.aspx
- 5 Barnkonventionen ang fritid: <http://www.barnombudsmannen.se/Adfinity.aspx?pageid=6903>
- 6 Frågorna är: Sätter kommunen – själva eller tillsammans med andra samarbetspartners – ihop ett sommarlovsprogram för barn och unga? Arrangerar eller förmedlar kollo eller lägerplatser för barn under sommaren? Är kollo/lägerplatserna avgiftsfria? Är fritidsverksamheten (fritidshem, fritidsgårdar) öppen under hela sommarlovet?
- 7 Undersökning av allmänhetens uppfattning om Majblomman. Utförd av Novus Opinion i juni 2010.
- 8 Skolinspektionen, Rättssekretariatet, Informationsblad "Bestämmelser om avgifter i skolan" 2009–03–30
- 9 Ibid.
- 10 För en sammanställning av landstingens bidrag se bilaga 1.
- 11 Undersökning av allmänhetens uppfattning om Majblomman. Utförd av Novus Opinion i juni 2010.
- 12 Ibid.
- 13 För en sammanställning av landstingens bidrag se bilaga 1.
- 14 Ibid.
- 15 Av Sveriges 20 landsting har 12 en folkmängd på mellan 180 000 – 300 000. Västmanlands folkmängd år 2010 var 252 756 (SCB).
- 16 För en sammanställning av landstingens bidrag se bilaga 1.
- 17 Enligt klinikchefen Mats Rosén på Västmanland landstings ögonklinik uppgick genomsnittskostnaden för ett subventionerat glas till 460 kronor år 2010.
- 18 Statistik från SCB visar att det fanns 16 519 barn i åldrarna två till och med sju år Västmanlands län år 2010. Enligt klinikchefen Mats Rosén på Västmanland landstings ögonklinik fick ca 1500 barn i åldrarna 2-15 år glasögonbidrag år 2010 och kostnaden uppgick till ca 679 000 kronor.
- 19 Synsam: från 790 kronor för båge och obehandlade glas. Man tar endast betalt för glaset, dvs. bågen är gratis (gäller begränsat sortiment) Synoptik: från 995 kronor för två par glasögon samt en "lekförsäkring". Specsavers: från 695 kronor för båge och obehandlade glas.
- 20 Kostnaden för glasögon som nämns i Majblommans tidigare rapport "Brillor och barn" avser en bredare grupp barn/unga.
- 21 Majblommans rapport "Brillor och barn" 2008–10–02.
- 22 År 2010 fanns det enligt SCB 37 995 barn i åldrarna 2-15 år i Västmanlands län. Om 15 procent av dem behöver glasögon är det 5699 barn. 5699 gånger 800 kronor är 4 559 200 kronor.
- 23 År 2010 uppgick Västmanlands landstings kostnad för den totala verksamheten till 13 719 162 000 kronor. Om 15 procent av barn i åldrarna 2-15 år skulle få glasögon skulle det innebära en kostnad på ca 4,6 miljoner kronor.

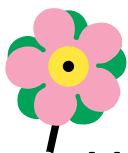
Bilaga 1

Landsting	Bidrag	Ålder	Belopp 2011
Blekinge	Ja	Till och med 7 år	500-1000 kronor som beviljas av syncentralen. Även barn och unga 8-19 kan få ett glasögonbidrag på 300 kronor.
Dalarna	Ja	Till och med 7 år	250-600 kronor i bidrag för glas.
Gotland	Ja	Till och med 7 år	600 kronor. Det finns även ett högre bidrag på 900 kr om det gäller glasögon över en viss styrka.
Gävleborg	Ja	Till och med 7 år	Gratis glas. 100 kronor i bidrag till bågen.
Halland	Ja	Till och med 7 år	550-700 kronor för enstyrkeglas. 1100-1250 kronor för mer avancerade glas. Barn och unga 8-19 år kan få ett schablonbidrag på högst 450 kronor.
Jämtland	Ja	Till och med 7 år	500 kronor.
Jönköping	Ja	Till och med 7 år	Högst 700 kronor per barn och ordinationstillfälle fram till det år barnet fyller 7 år. Därefter kan barn som får medicinsk behandling hos ögonläkare för synnedläggelse eller skelning få ett bidrag på högst 700 kronor per barn och ordinationstillfälle.
Kalmar	Ja	Till och med 7 år.	725 kronor och uppåt beroende på glas.
Kronoberg	Ja	Till och med 7 år	Full ersättning för normalglas. Bågar högst 100 kronor.
Norrbottnen	Ja	Till och med 7 år	Gratis glas. Därefter kan barn som har en ögonsjukdom – inte översynthet, närsynthet eller astigmatism – få bidrag till glas högst en gång per år.
Skåne	Ja	Till och med 7 år	Högst 500 kronor för enkelslipade och 1000 kronor för dubbelslipade.
Stockholm	Nej		
Sörmland	Ja	Till och med 7 år	Mellan 500-1200 kr beroende på styrkan på glaset. Bidraget ges årligen fram till barnet fyllt 7 år. Därefter har barn rätt till bidrag om de har grav översynthet, grav närsynthet eller gravt brytningsfel. Vid skelning eller dubbelseende har de möjlighet att få bidrag till PRISMA-glasögon. Bidraget för glasögon eller PRISMA-glasögon uppgår till 2000 kronor vartannat år, medan bidrag till kontaktlinser uppgår till 1000 kronor per år.
Uppsala	Ja	Till och med 7 år	Upp till 550 kronor för enkelslipade glas. Vid styrkor utöver standard kan bidraget uppgå till 800 kronor.

Tabellen fortsätter på nästa sida.

Fortsättning från föregående sida.

Värmland	Ja	Till och med 7 år	Grundbidrag utgår alltid med 500 kronor. Detta kompletteras med ytterligare 300 kronor om glasen är starkare än +/- 6 dioptrier och vid behov av multifokala glas utgår ytterligare 400 kronor i bidrag. För synskadade barn ges via landstingets syncentral kostnadsfria glasögon upp till 18 år.
Västerbotten			Grundbidrag på 200 kronor för ett öga respektive 400 kronor för båda. Undantag kan göras vid täta refraktionsändringar. Möjlighet till utökat bidrag mellan 350 kronor och 1300 kronor finns vid behov av glas utöver standard. För barn och unga med ackommodativa esotropier ges bidrag till glasögon en gång per år till och med 19 år.
Västernorrland	Ja	Till och med 7 år	Mellan 450-900 kronor beroende på glas.
Västmanland	Ja	Till och med 7 år	Gratis glas och arbetskostnad.
Västra Götaland	Ja		Från 250-1000 beroende på glas. Högsta nivån 500-1000 kronor gäller vid behov av flerstyrkeglas.
Örebro	Ja	Till och med 7 år	300-450 kronor i bidrag beroende på glas. Max 300 kr i bidrag för båge. Max 100 kr i bidrag för arbetskostnad.
Östergötland	Ja	Till och med 7 år	450-900 kronor.

Majblomman
Alla barns blomma

Majblommans Riksförbund
Kungsgatan 28
411 19 Göteborg
Telefon 031-60 68 90
E-post: info@majblomman.se
www.majblomman.se